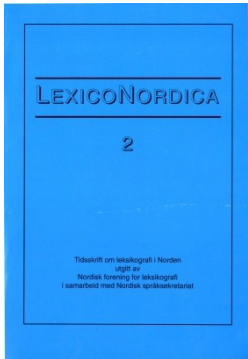

LexicoNordica

Forfatter:	Nina Puuronen	
Anmeldt værk:	Henning Bergenholtz og Sven Tarp. 1994. <i>Manual i fagleksikografi. Udarbejdelse af fagordbøger – problemer og løsningsforslag</i> . Herning: Systime.	
Kilde:	LexicoNordica 2, 1995, s. 265-270	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Nina Puuronen

Henning Bergenholtz & Sven Tarp: *Manual i fagleksikografi. Udarbejdelse af fagordbøger – problemer og løsningsforslag*. Med bidrag af Grete Duvå, Ole Norling-Christensen, Anna-Lise Laursen, Hans Kristian Mikkelsen, Sandro Nielsen og Jette Pedersen. Herning: Systime 1994. 320 s. Pris DKK 240,-

1. Inledning

Den allmänspråkliga lexikografen har expanderat kraftigt sedan 1970-talet och under de två senaste decennierna har mängden teoretiska bidrag inom området stadigt ökat. Utvecklingen har resulterat i att det idag finns en närmast oöverskådlig mängd av verk som behandlar temat. I kontrast därtill har den facklexikografiska forskningen börjat uppmärksammas först på senaste tiden, då behovet av fackordböcker har ökat jämsides med den allmänna samhällsutvecklingen. Författarna av fackordböcker har hittills i huvudsak varit tvungna att använda den allmänspråkliga lexikografen som teoretisk utgångspunkt. Den allmänspråkliga lexikografen kan emellertid inte ge svar på alla frågor som arbetet med fackspecifika begrepp för med sig. Det är uppenbart att utarbetandet av goda fackordböcker förutsätter en utvidgning av de befintliga lexikografiska metoderna.

Utöver att vara en handbok/lärobok för blivande författare av fackordböcker strävar boken *Manual i fagleksikografi* efter att fylla luckan i den lexikografiska teorin. I inledningen (s. 5) till boken anges ett av dess mål vara en vidareutveckling av lexikografiska teorier. Boken skall vara ett bidrag till den grundforskning inom området som har att göra med utarbetandet av fackordböcker.

2. Strukturering

Manual i fagleksikografi är avsedd som handbok. Den är utarbetad med tanke på alla som har intresse för facklexikografi. Detta innebär bl.a. att innehållet hos centrala lexikografiska grundbegrepp förklaras utförligt i ett eget underavsnitt i början av boken. Hela boken kännetecknas också i övrigt av att begreppen förklaras då de introduceras för första gången. En läsare som redan är insatt i lexikografi kan använda boken som uppslagsbok och utnyttja antingen innehållsförteckningen i början eller indexet över de viktigaste termerna i slutet för att hitta fram till den sökta informationen.

Manualen är indelad i fjorton kapitel som alla utgör en självständig helhet. Detta gör att man inte nödvändigtvis behöver läsa boken i den

ordning som den är upplagd. De flesta kapitlen har indelats i underavsnitt försedda med egna rubriker. Rubrikerna är korta och antalet underavsnitt begränsat. Innehållsförteckningen ger en god bild av innehållet i varje enskilt kapitel.

I varje kapitel har uttrycken för de viktigaste begreppen markerats med halvfet stil. Denna lösning förefaller vara mycket bra ur läsarens synvinkel. Med hjälp av de markerade uttrycken är det möjligt att vid behov snabbt få en uppfattning om det viktigaste innehållet i kapitlet.

I slutet av de flesta avsnitten hänvisas till lexikografisk litteratur där det behandlade ämnet diskuteras ytterligare (dock inte alltid ur samma synvinkel som i manualen). I slutet av boken finns utöver detta också en fullständig bibliografi över alla de verk det förekommer hänvisningar till. Förutom hänvisningar till litteraturen innehåller kapitlen explicita hänvisningar till andra ställen i boken där den behandlade frågan diskuteras mera ingående.

3. Innehåll

Behandlingen av innehållet i *Manual i fagleksikografi* utgår från autentiska exempel ur existerande fackordböcker. Exempelen anges vara bearbetade så att de innehåller relevant information ur det behandlade temats synvinkel. Litteraturförteckningen innehåller dock en uttömmande förteckning över de utnyttjade ordböckerna så att den intresserade har möjlighet att bekanta sig med materialet i dess helhet. Diskussioner kring olika (både lyckade och mindre lyckade) lösningar hjälper läsaren att bilda sig en uppfattning om vad som speciellt bör uppmärksammas vid facklexikografiskt arbete och vilka slags alternativ det finns att välja emellan.

Boken är utarbetad först och främst med tanke på ordböcker i tryckt form även om den också innehåller några kommentarer till fackordböcker i elektronisk form. Denna prioritering motiveras med att det helt säkert kommer att utarbetas ordböcker i bokform åtminstone fram till början av nästa århundrade och med att vissa lexikografiska lösningar kan sägas vara av betydelse oberoende av ordbokens yttre form.

3.1 Grundproblem och ordbokstyper

De två första egentliga kapitlen (efter förordet och en grundlig användarvägledning) behandlar å ena sidan facklexikografiska grundproblem (kapitel 3) och å andra sidan speciella problem med anknytning till vissa ordbokstyper (kapitel 4). Kapitel 3 inleds med en presentation av några lexikografiska grundbegrepp. Därefter följer en kort diskussion om förhållandet mellan 'allmänspråk' och 'fackspråk'.

Boken försöker inte ge en allmängiltig definition av dessa två grundbegrepp utan presenterar i stället olika uppfattningar om förhållandet mellan dem. Olika funktioner hos en fackordbok behandlas dels med tanke på färdigheter hos den avsedda användargruppen, dels med tanke på vilken ordbokens kommunikativa funktion kommer att vara, dvs. produktion, reception eller översättning av facktexter.

Det är lite överraskande att det centrala begreppet 'facklexikografi' behandlas i ett underavsnitt (3.4) först på s. 25 i boken. Avsnittet inleds med flera frågor, t.ex. Vad förstås med uttrycket facklexikografi? Utarbetar alla lexikografer ordböcker? Vad är en ordbok? Dessa frågor besvaras dock inte tillräckligt utförligt. Också begreppet 'fackordbok' förblir oklart trots en uppräknig av olika slags uppslagsverk som anses höra till gruppen fackordböcker (eller kanske just därför).

Det sista underavsnittet i kapitel 3 behandlar utnyttjandet av ADB i anslutning till korpusarbete och artikelredigering. I två underavsnitt (3.5.1 och 3.5.2), som av någon orsak saknas i innehållsförteckningen, tar man upp olika sätt att bearbeta korpusmaterial och att ordna information med tanke på bearbetning i dator.

Kapitel 4 innehåller först en genomgång av speciella problem i enspråkiga, tvåspråkiga och flerspråkiga ordböcker. Nackdelarna med de olika ordbokstyperna diskuteras. Till nackdelarna hos omfattande flerspråkiga ordböcker skulle man utöver de uppräknade kunna lägga deras allmänna opålitlighet när det gäller återgivningen av ekvivalenter. I ett exempel (s. 53) som författarna använder kommer denna opålitlighet tydligt fram för finskans del. I det använda exemplet som anges härstamma från en nordisk lexikografisk ordbok finns följande fakta: da: tilgangsstruktur, fi: hakösamarakenne (rätt: hakusanarakenne).

Kapitlet fortsätter med en diskussion om olikheter i fackordböcker inom s.k. små (t.ex. danskan) och stora (t.ex. engelskan) språk och i ordböcker som innehåller begrepp från endast ett eller från flera fackområden. Sist i kapitlet behandlas frågor med anknytning till kulturbundna (juridiska ordböcker) och icke-kulturbundna (tekniska ordböcker) fackordböcker.

3.2 Förarbete och selektion

Kapitlen 5 och 6 tar upp frågor med anknytning till det förberedande arbetet på en fackordbok och selektion av lemman och ekvivalenter. Till det förberedande arbetet anses för det första höra en användarundersökning, som kan genomföras med hjälp av ett frågeschema, intervjuer eller genom att man ber informanterna föra protokoll över hur de använder ordböcker när de arbetar med ett översättningsuppdrag. Nästa skede är utarbetandet av en facksystematik, vilket innefattar en genomgång av extern facksystematik, intern facksystematik samt termsystematik. Utarbetandet av den externa facksystematiken

har som mål att kartlägga det textmaterial som skall utgöra ordbokens empiriska basis. Genom att utarbeta en intern facksystematik garanterar man att innehållet i ordboken framställs systematiskt. Utarbetandet av termsystematiken innebär att man samlar så gott som alla relevanta termer inom ett fackområde. Att författarna i detta sammanhang endast talar om de språkliga uttrycken, termerna, utan att ta hänsyn till begreppen uppfattar jag som en brist. Urval och begränsning av materialet anges också höra till förarbetet.

Selektionen av lemman och ekvivalenter behandlas i manualen med hänsyn till facksystematiken och ordbokens funktioner. Det som eventuellt saknas i detta kapitel är något slags generell tidtabell som skulle visa hur arbetet med en fackordbok borde läggas upp och hur mycket tid de olika faserna antas kräva. För en läsare som inte har arbetat med facklexikografi kan det vara svårt att bilda sig en uppfattning om hur mycket arbete utarbetandet av en fackordbok förutsätter.

3.3 Språkliga och fackliga upplysningar

Betydelsen av språkliga upplysningar diskuteras utförligt i kapitel 7. Här behandlas grammatiska frågor, användningen av kollokationer, återgivningen av synonymer och antonymer, språkliga markeringar (t.ex. markering av avvikande regionala varianter), uttal och användningen av konkreta exempel i fackordböcker.

Fackliga upplysningar kan sägas vara av central betydelse i en fackordbok. Enligt manualen kan författarna ge den nödvändiga fackliga informationen i varierande omfattning. Man kan ge fackliga förklaringar i de enskilda ordboksartiklarna, använda fackliga markeringar som placeras i anslutning till lemma eller ekvivalent samt ha en självständig facklig inledning i början av ordboken. Det finns dock en formulering som får läsaren att i någon mån tvivla på de givna rekommendationerna för formuleringen av de fackliga förklaringarna:

Derimod kan man under ingen omstændigheder anbefalde den praksis med stereotype, ensartet opbyggede forklaringer som findes i mange ord-bøger [...] En sådan opbygning af de faglige forklaringer giver en stereotyp stil, der grænser til det kedelige, hvorfor det æstetiske indtryk og læseværdigheden forringes. (S. 153)

Det förefaller konstigt att man sätter det estetiska intrycket framom en logisk uppbyggnad. De exempel som tas upp i detta sammanhang tycks till sin yttre struktur motsvara terminologiska definitioner som tydligt visar det beskrivna begreppets överbegrepp. Att dylika definitioner borde undvikas i fackordböcker är ett påstående som inte kan vara genomtänkt.

I samband med fackliga markeringar diskuteras bl.a. bruket av förkortningar i fackordböcker. Utrymmesbrist anges alltför ofta ha

bidragit till bruket av bokstavskombinationer som kan vara "rene monstre" ur ordboksanvändarens synvinkel och helst bör undvikas. Som exempel ges förkortningar som MATER och VAKR (s. 159) av vilka man inte genast kan gissa sig till att det handlar om "materialegenskaber og -prøvning" och "vandkraft". Genomgången av illustrationer som kan ingå i en fackordbok är också intressant. Konkreta exempel (bilder) på olika lösningsmöjligheter gör redogörelsen mycket åskådlig.

3.4 Ordbokens struktur, olika ordboksstrukturer och slutarbetet med en fackordbok

Kapitlen 9 och 10 ägnas åt en genomgång av en fackordboks struktur från innehållsförteckningen till texten på bokens baksida. Diskussionen fokuseras på ordbokens fysiska storlek, dess syfte, det beskrivna fackområdet och förutsättningarna hos den avsedda användargruppen. Behandlingen av olika ordboksstrukturer har indelats i sex huvudgrupper: "**fördelningsstruktur**" (struktur av språkliga och fackliga upplysningar), "**makrostruktur**" (antingen alfabetisk eller systematisk), "**mikrostruktur**" (uppbyggnad av de enskilda artiklarna), "**rammestruktur**" (överordnad struktur som innefattar ordbokens alla byggdelar), "**hänvisningsstruktur**" och "**tilgangsstruktur**" (indikatorer som leder användaren fram till den sökta informationen).

Utöver detta diskuteras ordbokens layout samt korrekturläsning och revision (kapitel 11).

3.5 Danska fackordböcker

Kapitel 13 innehåller en mycket intressant diakronisk genomgång av danska fackordböcker (behöver inte vara utarbetade i Danmark men skall innehålla danska termer). I undersökningen som ligger till grund för redogörelsen ingår 1541 fackordböcker av vilka de äldsta härstammar från 1500-talet medan de nyaste har utgivits år 1993. Av dessa behandlas 252 i manualen.

I manualen indelas genomgången av fackordböckerna i sju tidsperioder och vidare genomförs inom varje tidsperiod en indelning efter fackområde. Detta innebär att man redovisar t.ex. ordböcker utgivna inom naturvetenskap och språk separat. De olika områdenas andel beskrivs utom i texten också i form av ett cirkeldiagram. Allt som allt ger kapitel 13 en sammanfattande bild av den utveckling som skett inom facklexikografien. Vid sidan om får man också information om hur detta hänger samman med samhällsutvecklingen i Danmark.

4. Slutkommentarer

Manualen bör kritiseras för att man inte konsekvent lyckats hålla den språkligt ytstrukturella och den begreppsliga nivån isär. Det förefaller som om de olika författarna hade olika uppfattningar om detta, vilket återspeglas i texten. I avsnitt 10.3 har man t.ex. en rent terminologisk utgångspunkt och talar om begrepp och begreppsinnehåll. På andra ställen i boken, t.ex. i avsnitt 8.1, tycks man däremot inte ha samma utgångspunkt. Då den språkliga och begreppsliga nivån blandas ihop t.o.m. i samma stycke (se de två första exemplen nedan) blir läsaren osäker vad som egentligen avses med det sagda (min kursivering):

F.eks. kan man med hänvisning til andre artikler eller til såkaldte overblikksartikler, hvor også *den pågældende term forklares* [...] (S. 147)

Det kan bl.a. ske i tilfælde af *synonymi og antonymi, ved underbegreber og overbegreber* eller ved forskellige ordklasser. (S. 147)

Vælger man at placere illustrationen i ordlisten, kan man med fordel placere den i forbindelse med det af *de forskellige lemmata, der er overbegrebet*. (S. 199)

I det følgende eksempel fra en bilingval juridisk ordbog kan man se, at *verbets betydning* ikke forklares [...] (S. 182)

Att manualen har sin utgångspunkt i allmänna lexikografiska metoder kommer fram i att man ibland använder uttrycket *översättning* då man talar om ekvivalenter (min understrykning):

Ækvivalent er *benævnelsen for oversættelsen* til et andet sprog af et lemma [...] (S. 11)

Fed skift er brugt till lemmata, kapitæler til anvendelsesområder, og *ordinær skrift til oversættelser* [...] (S. 35)

[...] f.eks. ved hjælp af citationstegn som ovenfor, en dobbelt tilde eller anden markering – gør brugeren opmærksom på, at der er tale om *en forklarende eller konstrueret oversættelse*. (S. 111)

Då man arbetar med fackspråk är det en absolut nödvändighet att göra en klar skillnad mellan begreppen och de termer som representerar dem. En konsekvent tillämpning av de terminologiska grundmetoderna genom hela boken skulle ha röjt undan oklarheter i detta avseende.

Jag har i denna artikel framfört kritik mot vissa lösningar i den recenserade boken. Helhetsintrycket är dock positivt. *Manual i fagleksikografi* kan rekommenderas åt alla som kommer i kontakt med fackspråk, och var och en som utnyttjar fackordböcker borde bekanta sig med manualen. Det handlar om en bok med information i en lättillgänglig form. Oberoende av om man väljer att läsa boken i dess helhet eller bara bläddrar igenom den, har man efteråt bättre förutsättningar att förstå de olika lösningar som används i fackordböcker.